

OŁTARZ GŁÓWNY
Koronacji Najświętszej Marii Panny
W Bazylice Mariackiej

Poprzedni ołtarz główny historycznie znany, powstał w latach 1473-1476. W związku z budową nowego ołtarza głównego 19.06.1516r. stary ołtarz zdemontowano. Został umieszczony w kościele w Wocławach. W 1729 roku – spłonął.

Miejsce dawnego ołtarza zajął nowy - Koronacji Najświętszej Marii panny, którego autorem był **Mistrz Michał z Augsburga**, nazywane również **ein Schwabe aus Augsburg**. Ołtarz powstał w latach **1510 – 1517**.

W 1508 roku zaczęto planować budowę nowego ołtarza. Wystosowane zostały w tym celu przez ówczesnego papieża dwa listy odpustowe (na przestrzeni lat 1508 – 1516), które pozwoliły na zebranie funduszy, poprzez zbieranie datków od osób chcących uzyskać odpusty. Dodatkowo dołożyły się fundacje patrycjuszy i cechy rzemieślnicze.

Zebrane fundusze pozwoliły na rozpoczęcie prac w 1510 roku nad pierwszymi kwaterami ołtarza.

Oficjalny kontrakt z Mistrzem zawarto w 1511 roku – za swoją pracę miał otrzymać 2886 marek. Bractwa i cechy rzemieślnicze zgłaszały w terminie późniejszym dodatkowe życzenia i w rezultacie suma wynagrodzenia po zakończeniu pracy Mistrza wyniosła **13 550 marek**.

25 stycznia 1517 roku w poniedziałek po uroczystości Nawrócenia św. Pawła stanął w świątyni nowy ołtarz, najpierw podziwiany, później wraz ze zmieniającymi się gustami zaniedbany, podlegał różnym przeróbkom i zmianom, które go zdeformowały i znacznie zniekształciły.

Pierwotny wygląd ołtarza nie jest nam w pełni znany. Wg. Opisu T. Hirscha z 1843 roku na drewnianej szafie ołtarza stało ażurowe zwieńczenie złożone z 6 i 8 bocznych kolumnienek, które tworzyły szczyt schodkowy. Poszczególne kolumnienki fundowane były przez gdańskie bractwa i cechy.

W 1577 roku umieszczono w ołtarzu duży obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem wykonany ze srebra. Na głowie MB miała koronę ze złotym krzyżem i drogimi kamieniami, na palcu złoty pierścień z turkusem.

W tym samym roku (1577) w czasie konfliktu miasta ze Stefanem Batorem przetopiono srebrne figurki apostołów i świętych z awersu wewnętrznych skrzydeł rzeźbionych. Rzeźb tych było 40.

W 1618 roku ołtarz został odnowiony przez Izaaka van den Blocke i w takim stanie przetrwał przez prawie 200 lat do 1804 roku.

Na odnowienie ołtarza zostawił w testamencie 12 tysięcy guldenów kupiec gdański Jakub Domke. W 1806 roku zniszczone zwieńczenia zostały zdjęte a ich miejsce zajęły nowe o formach klasycystycznych i nieudanych proporcjach wykonanych przez rzeźbiarza Gutkiego i cieślę Arenda.

W nowym zwieńczeniu z poprzedniego osadzona została jedynie rzeźba Madonny. Nad nią – płasko rzeźbione sceny: Modlitwa w Ogrójcu, Ukrzyżowanie oraz w partii wieńczącej figura Chrystusa Zmartwychwstałego ustawiona na trójkątnym szczycie klasycystycznym. W czasie tej renowacji usunięto również malowane skrzydła ołtarza. Skrzydła ruchome zawieszono na odwrocie a stałe przeniesiono do kaplicy św. Gertrudy.

W 1846 roku klasycystyczne zwieńczenie usunięto.

W latach 1866-1870 miała miejsce następna przebudowa ołtarza, która była fatalna i uczyniła ołtarz w swoim wyrazie mierny i nie wyjątkowy.

Dopiero w 1936 roku zlikwidowano neogotyckie zwieńczenia i boczne obramienia oraz zamontowano na powrót oczyszczone i odnowione skrzydła malowane. Przywrócono również pierwotną predellę. (postawa nasady ołtarzowej spoczywająca na mensie) a sprzed ołtarza usunięto neogotyckie stalle. W ostatnim roku wojny ołtarz został zdemontowany i wywieziony do Kadyn. W 1945 roku spłonęła skrzynia ołtarzowa i doszczętnie prawe skrzydło rzeźbione.

Po wojnie elementy ołtarza powróciły do Gdańska. Rzeźby z szafy głównej oraz sceny rzeźbione z bocznych skrzydeł znalazły się w jednym z gdańskich muzeów, inne elementy w składnicy muzealnej w Gdańsku Oliwie. Od 1964 roku rozpoczęło się przekazywanie elementów ołtarza Kościołowi Mariackiemu. Najpierw przeprowadzono konserwację rzeźb z szafy głównej przedstawiających koronację NMP, które zostały zamontowane na millenium Chrztu **polski w 1966r.**, w tym też czasie zamontowano stałe skrzydła malowane – odwrotnie do pierwotnej kompozycji ołtarza.

W **latach 1980 – 85** przeprowadzono pełną konserwację bocznych skrzydeł rzeźbionych oraz pozłożono szafę główną. Antoni Tomys i Stanisław Wyrostek wyrzeźbili ubytki w scenach rzeźbionych z rewersów, maswerki, konsole, służki i wiele innych elementów z awersów. Brakujące rzeźby starców apokaliptycznych. S. Wyrostek wykonał także koronę do sceny koronacji. Brakujące rzeźby starców apokaliptycznych wykonał Eugeniusz Szczudło. W 1984 roku boczne skrzydła rzeźbione zawisły na swoim miejscu również malowane skrzydła stałe zawieszono we właściwy sposób. Nadal pozostał nierozwiązany problem konserwacji ruchomych skrzydeł malowanych.

SZAFKA GŁÓWNA

Szafka ołtarzowa o wymiarach 489x390cm- ustawiona na prostokątnej predelli (podstawa nastawy ołtarzowej spoczywająca na mensie). Przedstawiona jest scena koronacji NMP. Na trójdzielnym tronie, rozdzielonym dekoracyjnymi filarkami zasiadają postaci Chrystusa, Marii, Boga Ojca. Są ponadnaturalnej wielkości. Nad głową Marii unoszą się anioły trzymające koronę, między koroną a głową – Duch Św. W kształcie gołębic. Całość zamyka trójdzielny baldachim tworzący nad głowami poplątany gąszcz ostrych łuków i pinakli.

W środkowej części górnej szafy jest kwadratowe wzniesienie, które jest wraz z bokami oplecione motywem akantu oraz wieńcem drobnych rzeźb stojących na ażurowych postumentach i połączonych winnym krzewem. Są to **24 starcy apokaliptyczni trzymający** na przemian harfy i złote kadzielnice. Łącznie jest ich **24 (10 to rzeźby autentyczne a 14 zostało zrekonstruowanych).**

Tło stanowiące plan dalszy – na złotej płaszczyźnie delikatna linia **maswerków** (dekoracyjny, architektoniczny wzór geometryczny), **laskowań** okiennych (pionowe podziały pod rozetą) i **gęsty ornament zbliżony wyglądem do rybich pęcherzy** – na zapleckach tronu.

W zwieńczeniu szafy na płaskiej półeczce – **figura baranka.**

Z wyjątkiem karnacji rzeźb całość jest złocona i polerowana. Zróznicowanie płaszczyzn wydobywa bryłę a cienie podkreślają głębię.

RUCHOME SKRZYDŁA RZEBIONE

Wewnętrzna strona ruchomych skrzydeł rzeźbionych podzielona jest na 3 kondygnacje. Każdą z kondygnacji dzieli zdwojona wiązka słupek i słupków na 2 kwatery. Przy powstałych w ten sposób konsolkach pod baldachimami stały figury **świętych i ojców Kościoła** (pisarze i teologowie we wczesnym chrześcijaństwie do VIII w. bezpośrednio po czasach apostołskich. Pierwszymi Ojcami byli ojcowie Apostolscy. Ojcowie Kościoła czyli ci co nauczali chrześcijaństwa)

Na **konsolkach większych stało 40 srebrnych** a od roku 1577 **drewnianych** rzeźb większych.

Na **konsolkach mniejszych** znajdowały się **104 rzeźbki** małe.

ZACHOWAŁO SIĘ SPOŚRÓD WSZYSTKICH TYLKO 11 RZEŻBEK MAŁYCH.

Płaszczyzny dna kwater pokryte są ornamentem przecinających się kół, owali, kwadratów, rybiej łuski a ich delikatność i ulotność potęguje wrażenie przepychu.

Rewers skrzydeł rzeźbionych – zawiera **10 kwater** z życia Marii i Chrystusa. W zwieńczeniu – scena „**Nawiedzenia NMP**” – połowa tej sceny zaginęła w czasie wojny.

W **skrzydle lewym** od góry: „Ofiarowanie NMP w Świątyni”, „Zwiastowanie”, „12-letni Chrystus w świątyni Jerozolimskiej”, „Chrystus zmartwychwstały ukazuje się swej matce”.

W skrzydle prawym od góry: „Pokłon Trzech Króli”, Narodzenie Bożego Dzieciątka”, Zesłanie Ducha Św”, „Zaśnięcie NMP”

Skrzydłom rzeźbionym wielkością i zbliżonym kształtem odpowiadają ruchome skrzydła malowane, które obecnie tworzą odwrocie Ołtarza. Są to 4 obrazy. Po środku każdego z nich namalowane kolumny rozdzielają kwatery na 2 części. Na kolumnach namalowane girlandy i maskarony, na nich też stoją grupy puttów, wdzięcznie wychylonych panien i wojowników.

Z lewej strony od góry: pierwsza kwatera : „Ucieczka do Egiptu” i „12 letni Chrystus w świątyni”

Lewy dół: „Zdjęcie z krzyża” – uległo całkowitej zagładzie- na miejscu sceny nowa deska i „Zmartwychwstanie”- zniszczone w 70%

Z prawej strony od góry: „Chrystus żegna się ze swoją Matką” – została całkowicie zniszczona na jej miejsce wstawiona jest nowa deska i „Ecce Homo” – zniszczone w 80%

Lewy dół: „Niesienie Krzyża”, „Ukrzyżowanie”

Nad Odwrocie postacie Proroków Większych bez żadnych atrybutów.

Skrzydło lewe:

Skrzydło lewe – rewers: „Chrystus ukazuje się swej Matce” – góra
Niewierny Tomasz – dół

Prawo: góra „Noli Me tangere”

Dół - Zesłanie Ducha Św

Prawy awers góra „Zwiastowanie” u góry, na dole „Obrzezanie”

Lewy awers góra „Boże Narodzenie”

Lewy awers dół: „Pokłon trzech Króli” 40% zniszczony

PREDELLA OŁTARZA

Predella przód: Zachowały się 1 z trzech obrazów: obecnie z lewej strony pod odwrociem: „Gloryfikacja Najświętszej Marii Panny”

Predella odwrocia Ołtarza obecnie Z prawej” „Estera błaga za swym ludem” zachował się ze wszystkich trzech obrazów (Mistrz Merten z 1539r.)

Pod Predellą na odwrociu - kamienny relief „Chrystus w Ogrójcu” –osadzony był wraz z obrazami
Odwrocia w 1539r. – w 1870 roku – usunięta
Awers - obecnie znajduje się predella Julisza Wernera „Złożenie Chrystusa do grobu”